

fej azt a benyomást kelti, mintha egy színházníra növekedett alak beszélne hozzánk, jó – a Weöres-darab bábjáték jellegére utaló – ötlet, amikor a szereplők marionettként elevenednek meg), de a harsányság az előadás számos pillanatában önálló életre kel: nem a játékot szolgálja, hanem önmagáért való hatáselemként működik (mintha az általános iskolás korból épp kinövő szereplők afféle jutalomjátékként fogták volna föl az előadást).

Az egyszerű formák erejét mutatta viszont a balassagyarmati „Csupaszáj” Fülemiléje, amely némileg a vásári képmutogató játékok (vagy az élőképek) stílusát idézte. Egy ember nagyságú képkeret adta a játék közegét, emögé állnak be a figurák, amikor bemutatkoznak, itt látjuk a különféle képeket, amelyek az események előrehaladását érzékeltetik. De az egyszerű ötletek is finom iróniát sejtetnek: egyszerre közvetítik az Arany János-szöveg humorát és a történet abszurditását, s így egy groteszk világ hangulatát varázsolják elénk. Harsányabb, de semmiképp nem öncélú játékosságot közvetített a bagi „Fapihe” Kis-kondás című előadása. (Író-rendező: Fodor Mihály) A „ki-kiáltós” beszédmóddal, a remek ötletekhez eleven, felszabadult jelenlét társult. Vonzó gyerekszemélyiségeket láttunk a színpadon, akik számára természetes megnyilatkozási módnak tűnik a színház. (Ez az önfelelt, nekiszabadult játékosság azonban kissé háttérbe szorította a történetmesélést: aki nem ismerte az eredeti sztorit, bizony nem mindig tudta követni a bagiai által eljátszott mese fordulatait.)

Sajnálatosan hiányoztak – már évek óta hiányoznak – a fesztiválról a bábszínházi formákat felhasználó előadások. Egyetlen kivételként a zsámbéki „Lepkepillangó” Süsü a sárkány című előadása említhető (rendező Móka János és Varga Tóth Csaba) A produkció az élő szereplők használatát kombinálta a bábfigurákkal: a játékosok afféle sapkaként hordták a bábokat, hol számukra kölcsönözték a mozdulataikat, hol önállóan gesztikuláltak (ez rendkívül következtetlenné hatott az előadásban), a paraván mögé kerülő bábok önálló életre keltek, máskor meg a közösségi játékok stilizált térformái jelentek meg a szereplők mozgásában. A különféle színházi formák (amelyek használata kissé eklektikus volt az előadásban) egyaránt azt szolgálták, hogy a 3. osztályos gyerekek biztonságban nyilvánuljanak meg a színpadon.

Ugyancsak hiányoztak – szintén évek óta hiányoznak – a fesztiválról a gyerekek problémáit közvetlenül megszólaltató életjátékok. A budapesti „Mágnes Színpad” Kamasz panasz című előadása (rendező Kiss Ágnes) efelé mozdult el, de az ígéretes indítás után önmaga ellentétébe fordult át: a vonzó közvetlenséggel megnyilvánuló sze-

replők Janikovszky Éva mesterkéltnek ható szövegeit kezdték el mondani.

Felhasználta az életjáték elemeit a pápai „Nem Art Színjátszó Csoport” Bocsáss meg, Madárijesztő! című előadása is (rendező: Tegyi Tibor). A játék kiindulópontjával irodalmi alapanyag szolgált (Zseleznyikov regényét Németh Ervin adaptálta). A színpadi változat a gyerekek közt játszódó történet emberi problémáira, morális kérdéseire koncentrált. Lényegében egy árulás történetét látjuk az áldozat nézőpontjából elmesélve. A „flash back” technikát használó történetmesélés összetett játékmódot kívánt meg a szereplőktől, ugyanis az előadás nemcsak a sztori személyes hitelét kívánja megteremtetni – ezt szolgálják az életjátékszerű mozzanatok –, hanem a mélységeit is érzékeltetni akarja. Ezt jelzik a játék rituális mozzanatai: egy-egy reális szituáció váratlanul látomászerűvé válik (például a báli jelenetben álarcosok veszik körül a főszereplő lányt, s fenyegetően körbetáncolják), mindezzel egy áldozati szertartás hangulatait csempészik be a produkcióba. Problémái (elsősorban a karakterformálás fogyatékossgai) ellenére is erős élményt jelentett a pápai előadás: egy öntörvényű gyerekvilág keménységét, kíméletlenségét érzékeltette, amelynek működésébe a felnőtteknek csak kevés beleszólása lehet.

Ami a legfurcsább, nagyon kevés „drámai színházat”: figurákból, karakterekből, történetből, a szituációk eljátszásából kiinduló előadást láttunk. Ritka kivételként a debreceni „Alföld Gyermekszínpad” említhető, akik (Várhidi Attila adaptációjában és rendezésében) Lázár Ervin Gyere haza, Mikkamacka című meséjét játszották el. Ebben az előadásban egyértelműen a figurák, a szituációk a fontosak, a helyzetek változása a karakterek egymáshoz való viszonyának alakulását érzékelteti. A játékosok – mint ahogy azt az Alföld Gyermekszínpad korábbi előadásai-ban megszokhattuk – most is erőteljes gesztusokkal élnek, de ezúttal talán nem annyira egyéniek a figurák, mint máskor. A helyzetek is kevésbé plasztikusak, talán azért, mert most a megszokottnál kevesebb a virtuóz játékötlet. Ennek ellenére hiánypótló értéke volt a debreceni előadásnak.

Az idei Weöres Sándor Gyermekszínjátszó Fesztivál tanulságai színházi szempontból egyetlen mondatban foglalhatók össze: érdemes lenne bővíteni az előadásokban felhasznált színházi formákat, újjal kicserélni a modorossá váló megoldásokat, feleleveníteni a Cspikerőzsika-álomba szenderült gyermekszínházi műfajokat.

Sándor L. István

Egy sima, egy fordított ...

gondolatok, benyomások

a VIII. Weöres Sándor Gyermekszínjátszó Fesztivál előadásai kapcsán

Tóth Zsuzsanna

Nem először voltam ezen a találkozón, bár most először ültem az országos fesztivál zsűrijében. *Szakall Juddittal*, a Magyar Drámapedagógiai Társaság elnökével többször beszélünk arról, hogy mennyire nem jó dolog az örökös méretkezés, a verseny – és nem is szánta annak senki ezt a fesztivált. Jó lett volna persze, ha

ezt minden lépcsőfokon érzékeltetni lehet, de – magam is tapasztaltam – hogy a megyei, területi elődöntők során bizony meg kellett állapítani legalább „rangokat”; arany, ezüst, bronz. besorolásokat adva.

Tatabányán, az ország legjobbának minősített, legjobbként kiválasztott előadásai vettek részt a találkozón. Természetesen, mint mindig, most is minősítették kicsit az előadások az őket kiválasztó zsűriket – vagyis bizonyították azt a tételt, hogy (hál' Istennek!) nem vagyunk egyformák. Valószínűleg ízlésben, színházi szemléletben, meggyásban nagyon is különbözünk. Ami pedig azt illeti, hogy miért kerültek ide olyan előadások, amik itt és most nem arattak/arathattak egyöntetű elismerést, nos az – állítólag – az egyes területeken mutatkozott eltérő színvonalból is adódott. Igen erős volt például a Pest megyében (Vácott) rendezett területi döntő mezőnye, míg másutt ennél sokkal kevesebb kiugró előadás akadt.

A tatabányai döntőből – kissé rendhagyó módon – két előadást emelek ki, amelyek fontosak lettek számomra, s megint kettőt, amelyek vitathatóak, de figyelemre mindenképpen érdemesek.

Egy sima...

Amít nagyon szerettem – az *Fodor Mihály* Kiskondás-meséje volt. Mitől volt magával ragadó? Mitől éreztük – szerintem valamennyien – az elragadtatást, az örömet? Mert amit gyerekek felszabadult játékban megvalósíthatnak, az itt láthatóvá, érzékelhetővé vált. Néhol persze egy csöppet billent a mérleg, szerencsére ez lehetőszerű kibillenés volt – mint mikor valami nagyon finom étel egy egészen hajszálnyival sósabb a kelletténél.

Mitől volt jó és mitől működött ez az előadás így?

Úgy gondolom, alapvető igazságokat tudnak és csinálnak ezek a gyerekek. Először is van egy csapat, amely arra szövetkezett, hogy játsszon a művészet adta lehetőségekkel. Önmaguk fejlesztését – lélekteli és hozzáértő pedagógus segítségével – nagy leleménnyel úgy oldják meg, hogy a színház és a mindenki számára vonzó mesélés – „összemesélés” – eszközeinek használata közben ismerkednek a világgal. Mit tudnak ezek a gyerekek magukról és mit a világról? Majdnem mindent, amit fontos.

Ismerik a színház alapvető szabályai közül azt például, ami a csapatmunkára vonatkozik. Fegyelmezettek, de egyáltalán nem gúzsbakötöttek. Tudják, hogy a varázslat megteremtéséhez dolgozni kell. Tudják a szabályokat. Tudják, valószínűleg azért, mert végiggondolták, hogy mit játszanak, az miről szól, s még a szövegben rejlő gondolatok is tiszták. Tudják, hogy mi a szerelem..., s hogy mire képes a barátság, a lelemény. Honnan veszem mindezt? Hát, értem a történetet. Ez pedig csak úgy történhet, ha a feldolgozás során – a módszer lehetett volna közös dramatizálás is, ám itt lehet, hogy Fodor Miska írói talentuma adta a kiindulási pontot –, tisztázták a főcselekményt, a részeket, a logikai összefüggéseket, s bizonyára nem is kellett túl sokat magyarázkodni.

„Hát értem én, hát értem én...” – mondja a mesélők egyike, és értik ők is, mi is. Tudják, hogy figurákat alakítanak, ám nem külső eszközökkel próbálnak mímelni egy nem létező valakit, hanem önmagukból faragják ki az alakokat. Ettől időnként érdes a faragott kép, de olyan, mintha találtunk volna az út mentén egy furcsa formájú botot, s csupán kibontottuk a benne rejlő alakot.

Fodor Mihály nem nyesegeti túlságosan az ágakat. Mindegyiknek meghagyja a maga formáját, istentől adottan, csak annyit formál rajtuk, amennyit a munka során csiszolódnak – ettől megmarad a gyerekek saját, valódi egyénisége, mindegyik más. Nincs felvett hang, nincs semmi póz – néha egy önfeledtebb bohócgimasz ugyan kivillan –, de mennyivel vonzóbb ez, mint az uniformizált, hazug, külsőséges megnyilvánulások, amikor a gyerek „szerepel” és „megfelel”.

A kiskondás cinkosságot vállal velünk, a világgal, a nézőkkel – mindenkivel, a győzelem, de még inkább – micsoda bölcsesség! –, a legalább egyszeri jóllakás reményében. A nagyon is egyszerű játék sallangtalan, eszközei nem többek a jelzéseknél – a csoport magából építkezik. Egymásra figyelésből, együttlétből, szeretetből. És azt hiszem, ez a szeretet sugárzik a gyerekekből is, és vezetőjükből is, aki hagyja játszani a gyerekeket, a játékszabályok betartása mellett. Őszinteség, átgondoltság, hit, jókedv. És ők játszanak, és segítenek egymásnak. Megjelennek azok a színjátékos ismeretekre utaló jegyek, miszerint a tükrözendő világ (itt: mese) otthonos a gyerekek számára, a benne foglaltak ismertek, az eszközök, amelyek a közvetítéshez szükségesek, a birtokukban vannak. Játszik a testük, a lelkük vibrál. Készenléti állapotban vannak. A színpadi tér használata tiszta, a színjáték ritmusa pergő – amivel problémák vannak, az a szövegmondás minősége, de nem az értelmes, értelmezett szövegmondásé, hiszen azon itt nincs kifogásolnivaló, az érzelmi telítettség is megvan, hanem időnként a szöveg érthetősége szenved csorbát, bizonyos technikai problémák és a felfokozott lelkiállapot miatt. Ami nem látszik (mint ahogy az „egy sima-egy fordított” kötés egyenletes szemeiben sem!), hogy micsoda munka van e mögött a látszólag simán megalkotott, egyszerűnek látszó játék mögött. Mennyi beszélgetés, micsoda bizalom, micsoda nyitottság, micsoda rendíthetetlen erkölcsi tartása pedagógusnak-vezetőnek. Csak buzdítani lehet a kollégákat, lessék el a titkot, próbálják megfejteni...

egy fordított...

Másfajta, fordított világ, másféle szépség, de ugyanaz a hit, ugyanaz a szeretet sugárzik az inárcsiak produkciójából, amitől ugyanúgy meghatódtam, mint a kicsinyek játékától. Kamaszok, akik felmutattak egy világot, olyan világot, ami ma már történelem, és amihez nem túl sok közül lehet. Csakhogy – valószínűleg megint csak a pedagógusnak köszönhetően – olyan átgondolt és pontos korrajzot kaptunk, finom iróniával egyénítve, hogy csak ámultunk. Nem a szövegek voltak meglepőek, hiszen azt nagyrészt „kívülről” tudjuk.

A színpadkép: meglehetősen szűk, kis stúdióterem színpada, a földön sapkák, különböző korszakok egyensapkái, néhány kendő. A háttérben egy fogas, majd erre kerülnek fel, innen veszik le a jelzésként használt ruhadarabokat, elől látszik valamiféle körpecsét, kinagyítva – „*A fene egye meg az egészszet!*”, de még nincs funkcióban. A kezdeti mozgások kicsit slendriánnak tűnnek, aztán érezni, hogy csak a színpadot kell a szereplőknek pontosan megszokniuk, érzékelniük.

A gyerekek a valamikori szavalókórusokat mintázva állnak fel, irodalmi színpadosan – ezeket a kifejezéseket mostanság a fiatal tanároknak is lassan magyarázni kell, hiszen a mai harmincévesek már alig találkoztak ilyesmivel. Ám a korra jellemzően, amelyet itt megidézni vágytak, az ifjúsági- és munkásművelődés jellemző formáját mutatják fel, ez az, ami a későbbiekben is sokáig látványos sikereket aratott, s a hetvenes évek amatőr mozgalmainak divatos színpadi formájává lett. (Nem ritkán azért, mert a líra eszközeivel sűrítetten lehetett kimondani olyan dolgokat, amelyek másképp kimondhatatlanok voltak!)

A végig visszafogottan koreografált színpadkép feszültségeremtésre képes viszonyrendszereket hoz létre a testekből, mozgásokból. Amikor megszólalnak a múltat idéző dalok és szövegek, a gyerekek képesek valamiféle metamorfózisra; már nem a mai, ízig-vérig modern, kicsit unott (vagyis „más”, mint mi voltunk) társaságot látjuk, hanem azt a hajdan majdhogynem fanatizált fiatal sereget, akinek a lobogóját, sej...

Mitől lesznek ezek a gyerekek ilyenek, hogyan tudnak felidézni valamit, amiben részük nem lehetett, s amiről ki tudja mi mindent hallottak – valószínűleg ellentmondásosan – szülőktől, tanároktól, ismerősöktől? Egy bizonyosnak látszik: a csoport vezetőjével sokat beszélgettek ezekről az időkről, a színpadi munkát megelőzte a gondos elemzés, amelyben nem csupán a szöveget értelmezték, de a mögötteseket is vázolták. Az értékelő beszélgetésen is elhangzott, hogy bizonyos csillogó szemek milyen hatással voltak a nézőkre, de azért tudott csillogni a gyerekek szeme, mert elhitték a színpadi történeteket és hitelesen tolmácsolták azokat. Vagyis létrejött az az állapot, amit az alkotás örömeinek neveznek. Remekül megszólaló énekek, pontosan felrakott képek, hangsúlyozott pillanatok. Szép összmunka. Mégis, újra meg újra felteszem magamnak a kérdést, hogy vajon mitől ilyen, mitől annyira magával ragadó? Nehéz megmondani. Igen erős pillanatokat képesek megteremteni azzal, hogy tudják, miről beszélnek – ismerik az érzelmeket is, ami e tudáshoz tartozik. Ezért van az, hogy elszorul a torkunk. Nem magukat mutogatják, nem a technikai tudásukat, nincs rápakolva más segéd-technika sem, *csak* néhány gyerek, csak fontosnak ítélt és általuk is fontosnak elfogadott mondanó, közlésvágy – és színház születik. Az egyértelműen a rendező, *Kovácsné Lapu Mária* érdeme, hogy a pillanatok egymásutánosságával milyen ívet fészít, milyen ellenpontokat alkalmaz, hogyan vezeti indulatainkat (mindamelllett, hogy erős etikai tartást, elkötelezett tisztességet sugall tanítványainak). Az „álom-álom” szirupos zenéjét például erős szöveggel ellensúlyozza, a negédesnek tűnő lufiparádéból többet idéző céllövölde-durranások hangoznak ki. Pontosak a váltások, jó a ritmus, egyéni arcok és sorsok villannak fel a – már említettem, az idősebbek számára jól ismert – szövegek rajzolta képből. Igaz, éppen ez az ismertség érzés is hozzájárulhat ahhoz, hogy egy ponton túl mintha laposodni kezdene a történet, mintha már nem tudnának igazából mit hozzá adni, az előadás utolsó harmadában elhangzó Örkény-szövegek már nem viszik tovább a feszültséget. Nem rosszak, sőt – csak kicsit lazul a figyelmünk gyepölője. A végére felrakott gúla mintegy összefoglaló jelképe a kornak, amelyet megidéztek. Azt tartom az előadás nagy érdemének, hogy sem a szerkesztés, sem a játékmód, sem a felhasznált eszközök nem erőszakos rátételek, hozzáadott trousseau-ok, díszes sallangok, hanem az alapszövevhez tartozó, szerves elemei a játéknak. Elég bizarr volt ez a kor önmagában, elég groteszk, sőt abszurd, mit kellene ezen tovább csavarni?

Egy sima, egy fordított – és kirajzolódik a minta. Mondhatnánk. Sajnos, nem tehetjük, mert az említett két előadás mellett bizony akadtak mások is. Nehéz dolog kritizálni olyan munkákat, amelyekről tudni való, hogy nagy odafigyelés, sok munka előzte meg. Tudjuk, hogy a csapatok milyen energiákat fektettek az elért eredményekbe. Mégis, mivel a színház (mindenféle színház, legyen az gyermek- vagy felnőtteknek játszó színház!) alapvetően ízlés dolga, ízlésről pedig nem érdemes vitatkozni, a saját értékítéletem alapján kell néhány negatívumot elmondanom.

egy fordított...

Saját színház-ideám szerint rossz célkitűzésnek tartom, ha a gyerekekkel kőszínházi produkciókat utánzó előadásokat akarnak létrehozni. Szerencsémre(!) ide, Tatabányára, most nem jutott ilyen. Olyan azonban igen, amikor megkérdőjelezhető formákat és vitatható tartalmakat, etikailag követhetetlen példát mutatnak

fel a színpadon magabiztosan mozgó, többre érdemes gyerekek. A Szerpentin Gyermekszínpad „fordított”, groteszk játékában felkészült és fegyelmezett résztvevők pontosan végrehajtották feladataikat, többüknél egészen kivételes színészi tehetség látszik már most is. *Jancsó Sarolta* remekül mozgatja a színpadon nyüzsgő tömeget, látszik, hogy mindenki pontosan tudja a dolgát, és örömeiben sem kételkedhetem. Mégis, valamiféle hiányérzetet okoz az emberben az, hogy nem rajzolódik ki tisztán, miért is születik meg ez az egész. Ha valaki elkezd tömegével előadásokat nézni, akkor egy idő után mindenképpen kérdéseket fogalmaz meg magának: mitől mozog, mi viszi előre, mitől jó vagy mitől zökken, mi hiányzik abból az előadásból, amit lát. Nagyképűség lenne azt állítanom, hogy pontosak az ítéleteim, de úgy gondolom, a kérdésfelvetéseim már igen. Itt pedig az említett kérdésekre nem találok választ. Nem, nem pusztán azzal van problémám, hogy az Isten salátástálban áztatja a lábát, s a körötte lebzselő angyali kórus a vallási ideáknak fittyet hányóan groteszk. Nem csupán azzal van problémám, hogy a darabot könnyed profissággal levezénylő fiatalember semmiféle igazi konfliktust nem érzékel a világból, mit világból, világtörténelemből. Még csak azzal sem kizárólag, hogy a csillebérci szenvedéseit ecsetelő kislány mitől és mennyire szenved, hanem ezektől úgy általánosságban. Úgy vélem, hogy a probléma nagyobb horderejű és komolyabb, mintsem hogy lazán elintézhetőnk; sors, haza, magány és szenvedés kérdései, hazug, demagóg népvézérek diktálta sorsunk tragikusabb, mintsem ily könnyen legyinthetnénk rá. Túl sima, túl könnyű, túl cinikus mindaz, amit látunk. Pontosán tudom, hogy a rendezőtől távol áll az efféle cinizmus. Éppen ezért nem kapok választ feltett kérdéseimre: mit tűzött ki célnak, és mit beszéltek meg a gyerekek közösen erről a zürzavaros világról? S a játék végén, közben, mi csapódik le bennük, hogyan rendezik el magukban a dolgokat, hogyan kapnak választ a világ feltett kérdéseire?

egy sima...

Ugyanígy nagy problémáim voltak a kamaszkor nyúgeit boncolgató „sima” kispesti előadással, holott *Kiss Ágnes* rendezése ezúttal sokkal inkább a gyerekekre hangolt és jó hangvételű volt. Mi működött benne? Működött (volna, hogy egészen pontos legyek, ha hagyja, ha bízik benne!) a padlás maga, mint fiktív és otthonos tér, a maga szedett-vedett kellékeivel. Működött volna a gyerekekben rejlő játékvágy, az úgynevezett egészséges exhibicionizmus. De ha hiszik, ha nem, a szöveg teljesen ellene játszott a jó kiindulásnak. Önfeladt rapp-szöveg, mint bemutatkozás, majd a kezdeti hangütés, remek volt. Amíg nem jutottunk el oda, ahol a szöveg maga kezd működni, hiteles a dolog. Játzóársak a megidézett gyerekek, ismerik egymást, hasonló problémáik vannak, már százszor megbeszélték – hihető tehát, hogy a *szöveget* is el tudják játszani. Csak-hogy a felvett figurák kongóak lettek, a külsődleges eszközök eluralták a gondolatokat, a szöveg üres és unalmas lett, elvesztette a humorát. A remekül indító szereplők fokozatosan elvesztették saját hangjukat, saját arcukat, a felvett és pózokba kényszerített figurák kezdtek eluralkodni rajtuk. Nem kétlem, hogy élvezték a sima játék okozta pillanatnyi sikereket. De biztos vagyok abban, hogy az előadás a könnyebb ellenállás irányába megy el, s ahelyett, hogy értelmes erőfeszítésekkel „kényszerítené” szereplőit a valós szituációk megkeresésére, megmarad a felszínnél. Pedig mennyi játékos kedv, mennyi szípkarkázó kreativitás rejlik ezekben a gyerekekben! Biztosan találkozunk még velük kiérleltebb produkcióban is.

Úgy tűnik, hogy a tatabányai találkozó most kevés kiugró előadást hozott. Igaz, ennek az ellentéte sem fordult elő. Ismerve az iskolai csoportokkal dolgozók alkotási folyamatának nyúgeit, elismerés illet meg mindent résztvevőt. Ám tanulni mindig lehet – nem muszáj a magunk kárán, lehet más példákból is. S amit mindenképpen fontos tanulságként vélek levonni e találkozó kapcsán, a megbeszélések fontossága; a gondolati tisztázás, az elemzés kérdése. Nem elég a játékos kedv, a felszabadultság, a pontos munka alapját mindenképpen meg kell teremteni. S a felvázolt keretek, a tiszta gondolatok adják majd az alapot, amire örömmel építkezhetnek a következő találkozókra készülők.

Az említett előadások:

- FAPIHE, Bag: *Kiskondás*. Népmese alapján verses mesévé írta és rendezte: FODOR Mihály
- INÁRCSI SZÍNJÁTSZÓK: *Élhettünk volna gyönyörűen* – groteszkográfia – rendező: KOVÁCSNÉ LAPU Mária
- SZERPENTIN Gyermekszínház, Budapest: *Ami a történelemkönyvből kimaradt...* Rendező: JANCsó Sarolta
- MÁGNES Színpad, Budapest: *Kamasz panasza* (Janikovszky Éva művei alapján) Rendezte: KISS Ágnes

